

Esența deciziei. O explicație a crizei rachetelor din Cuba

Graham T. Allison, Phillip D. Zelikow, Iași, Polirom, 2010

Graham T. Allison este profesor la John F. Kennedy School of Government din cadrul Universității Harvard și un renumit „political scientist” american. A devenit cunoscut încă din anii 60 pentru analizele sale asupra procesului de luare a deciziei mai ales în cazuri de criză, fiind analist și consultant al Pentagonului. În anii 70 se concentrează mai ales pe analizele de securitate națională și politicile de apărare, cu un interes special pe armele nucleare și terorism. Pe lângă o carieră academică strălucită la Harvard, Allison a influențat direct politicile de securitate americană din anii 70

și până în prezent, coordonând strategiile majore privind spațiul Ex Sovietic, fiind membru al uneia dintre instituțiile cheie în acest sens în SUA - Council for Foreign Affairs.

Publică în anul 1971 cea mai cunoscută și influentă carte a sa: *The Essence of*

Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis ca o dezvoltare riguroasă și inovatoare a unui articol publicat inițial în revista *American Political Sciences Review* în 1969 intitulat „Conceptual Models and the Cuban Missile Crisis”. Lucrarea a devenit de referință datorită folosirii a 3 metode din știința politică și aplicarea lor asupra unei situații de luare a deciziei în relațiile internaționale. Interdisciplinari-tatea este unul din principiile care va domina sfârșitul de secol XX, și va aduce rigoare, dar și originalitate în interpretarea datelor unor domenii acuzate de inexactitate în lumea academică, cum erau știința politică și relațiile internaționale.

Traducerea în limba română, apărută la editura Polirom în Colecția „Relații internaționale și integrare europeană”, s-a realizat după a doua ediție a cărții publicată la 30 de ani după prima, în 1999, revăzută și adăugită, ce a beneficiat de accesul la documen-

Miruna Troncotă

Drd. SNSPA

miruna.troncota@yahoo.com

Graham T. Allison, Phillip D. Zelikow
Esența deciziei. O explicație a crizei rachetelor din Cuba,
Iași, Polirom, 2010

tele declassificate (mai consistente cele americane, mai puține cele sovietice) ale acestei crize diplomatice și militare deopotrivă ce a marcat istoria folosirii strategice a armelor nucleare în era modernă. Allison semnează această nouă ediție împreună cu un alt autor american foarte influent, Philip Zelikow, activ de asemenea nu doar în mediul academic, cât mai ales în politica de stat americană. Profesor de istorie emerit al Universității din Virginia, el a fost Președintele executiv al Comisiei pentru 11 septembrie și înalt funcționar al Departamentului de Stat al Statelor Unite în administrația Bush.

La prima vedere observăm că, pornind de la discuțiile dintre J.F. Kennedy și Nikita Hrușciov, completate de extrase din arhive și fotografii, autorii interpretează principalele teorii cu privire la criza rachetelor din Cuba și explică deciziile luate sub presiune de guvernul american. Principalele problematice pe care le propune volumul sunt: *De ce a hotărât Uniunea Sovietică să plaseze rachete ofensive în Cuba? De ce au răspuns Statele Unite la desfășurarea rachetelor cu o blocada? Politica guvernamentală: procesele de grup și efectele lor asupra alegerilor și acțiunii. Retragerea rachetelor sovietice din Cuba.* Fiecare capitol are însă darul de a răspunde la aceste provocări diferit.

Scopul declarat al volumului este clar unul interdisciplinar și analitic, ce vizează înțelegerea politicii externe prin intermediul modelului actorului rațional (sau teoria alegerii raționale, *rational choice theory*). Această paradigmă, pe care Allison a supus-o comparației cu alte două concurente pentru a arăta virtuțile ei explicative, dar și detaliile uimitoare pe care le poate pune în lumină schimbarea perspectivelor teoretice, domină știința politică contemporană mai ales în studierea grupurilor de interese, alegerilor, coalițiilor, luării deciziilor și birocrăției. Raționalitatea actorului, premisa de bază a acestei teorii, este definită de teoreticieni drept acea proprietate de a evalua costurile și beneficiile unei acțiuni, astfel încât ea să maximizeze beneficiile. Funcțiile de preferințe și constrângeri sunt principalii factori care influențează deciziile raționale ale indivizilor. Celelalte două modele noi pe care autorul american le dezvoltă în volumul *Esența deciziei* sunt: modelul procesului organizațional și modelul politicii guvernamentale (sau birocratice). Un prim aspect ce merită apreciat în acest studiu este gradul înalt de interdisciplinaritate care dă analizei un nivel ridicat de complexitate, dar și profunzime a detaliului. Să enumerăm domeniile de referință principale implicate în cele trei modele: Modelul I - psihologie, alegere rațională, teoria jocurilor. Modelul II: studii organizaționale, economie, sociologie. Modelul III: politici publice, guvernare, teoria birocrăției, jucători individuali.

Perioada de timp analizată în volum este una strict delimitată: 16 - 27 octombrie 1962, considerată de mulți cel mai critic moment al confruntării în cadrul Războiului Rece între URSS și SUA. Premisele metodologice asumate de la bun început sunt individualismul metodologic și realismul ca școală de gândire în relațiile internaționale, interpretând statele ca cel mai important actor pe scena internațională. În afara celor două state aflate în confruntare directă, în ecuație sunt implicați la nivel strategic și alți actori statali, respectiv Turcia (unde erau amplasate rachete NATO), Cuba, Germania. Referitor la ultima dintre cele menționate, nu trebuie pierdut din vedere că una din mizele majore ale acestui tur de forță era confruntarea Est-Vest asupra Berlinului.

La o privire mai atentă asupra modelul I al Actorului Rațional observăm că autorii operează la nivel analitic cu un instrument ultra simplificator care are însă darul de a aduce mai multă acuratețe demonstrației și anume întregul guvern (american sau sovietic) este asimilat unui individ (sau jucător, cum este el denumit în context). Deciziile sunt presupuse ca aparținând unei singure entități: guvernul, cu preferințe și constrângeri specifi-

ce. În felul acesta, mecanismul de luare a deciziei poate fi mai bine deconstruit. Autorii americani realizează următorul algoritm simplificator pentru scena internațională care le permite aplicarea metodei: Statul teoretic – unitatea, Statul generic – democrația, Statul identificat – SUA, Statul personificat – Kennedy, ultimul dintre acestea fiind cel operabil în analiză.

Acest model se axează pe analiza scopurilor URSS în Cuba. Strategiile de acțiune rezultate: o acțiune rațională care să respecte interesele prioritare ale URSS ca actor singular. O altă premisă asumată de la bun început și extrem de importantă la nivel explicativ este conceptul de „raționalitate limitată” teoretizat de Herbert Simon ce implică faptul că actorul nu acționează liber în luarea deciziei, ci în limita unor constrângeri specifice și având mari curențe informaționale. Crizei rachetelor i se aplică cel mai bine jocul „lașii” folosit ca schemă explicativă în Teoria Alegerii Raționale (cel care cedează primul pierde). Modelul este inspirat din întrecerile cu mașini denumite „curse morții” populare în SUA anilor 50: două mașini se întreceau în fața unei prăpăstii. Cine vira primul pierdea, iar dacă se vira prea târziu se putea plonja în prăpastie. Ceea ce relevă acest joc aplicat Crizei rachetelor este că Rușii au forțat blocada, americanii nu au ripostat pentru că de fapt ambele părți vroiau să cedeze, nimeni nu vroia să se folosească de poziția de forță în care se afla.

În cazul modelului II, al comportamentului organizațional, operațiunea de simplificare teoretică se realizează după alt algoritm: actorii politici implicați în luarea deciziei sunt văzuți ca organizații distincte, fiecare cu capacitățile sale, cu logica sa specifică de acțiune, cu o cultură organizațională proprie și mai ales cu procedurile sale, iar accentul cade foarte mult pe efectul procedurilor în luarea deciziilor, mai ales în situațiile limită precum Criza Rachetelor. Un alt aspect pus în evidență aici este felul în care mecanismele organizatorice internaționale sunt influențate de cele intranaționale. Întrebarea fundamentală pusă în acest punct al analizei este: din ce context organizațional au reieșit aceste decizii și de ce ar conta acest fapt în evoluția evenimentelor? Sunt puse în lumină și modalitățile de achiziționare a informației de către organizațiile implicate ca un factor decisiv. Cel mai ilustrativ exemplu în acest sens este diferența de reacție dintre Marina sovietică și trupele terestre, fiecare cu propriul său sistem de reguli, intrate la un moment dat în conflict. Conceptul central avansat de Model II este cel de *interacțiune strategică*: cea mai bună alegere a lui A depinde de alegerea lui B. Este folosit în acest sens un foarte cunoscut articol semnat de Axelrod și Keohane, „Achieving Cooperation under Anarchy”, ce a revoluționat teoria relațiilor internaționale prin felul în care a exploatat la nivel teoretic noțiunea de incertitudine și felul în care influențează aceasta interacțiunea strategică a statelor. Se relevă în acest caz că rușii au avut avantajul surprizei, dar nu au putut să gestioneze implementarea acestei strategii până la capăt, din cauza conflictelor inter-organizaționale prost gestionate.

Modelul III, al politicilor guvernamentale, se axează pe toate acele întâmplări din politica externă care nu sunt caracterizate de o alegere unitară (precum în cazul primului model) și nici de rezultate ale interacțiunilor organizaționale (modelul 2), ci constituie rezultatul acțiunilor de negociere dintre actorii din guvern. Conceptul central folosit aici este cel de „Agregare a preferințelor” ce influențează direct performanța actorilor conform explicațiilor din teoria jocurilor. Cele mai ilustrative exemple în acest caz sunt cele din jocul de șah, joc strategic prin excelență.

Din modelul I reiese că instalarea rachetelor a fost văzută de Vest ca un efort de a schimba balanța militară în Europa (Berlinul, construirea zidului). Modelul II relevă felul în care organizațiile militare sovietice nu au colaborat, flota fiind modernă, adaptabilă, eficientă, iar trupele de uscat fiind nemodernizate, cu structuri mai ierarhizate și lente. De aici autorii observă că nu a existat o intenție politică de amenințare clară a SUA. De aceea, sovieticii au fost surprinși de reacția vehementă a Vestului și au refuzat să își asume responsabilitatea pentru tensionarea relațiilor Est-Vest ce a marcat Războiul Rece și anii 80. Inconsistențele acțiunilor sovietice necoordonate denotă că scopul lor era acela de a intimida, nu de a ataca. Americanii însă au avut câștig de cauză. Reacția SUA a fost de tipul „value maximizing escalation of conflict” pentru că miza era importantă: trebuia evitată pierderea jumătății Berlinului.

Drept concluzie trebuie remarcat că apariția volumului *Esența deciziei* în România este un moment important, mai ales pentru teoreticienii din Relațiile Internaționale. Așa cum am încercat să arăt, această carte aduce numeroase inovații metodologice, oferind spre comparație trei perspective aplicate aceluiași set de evenimente, fiecare aducând o altă noutate. Un alt element important și inovativ adus de volum este ilustrarea concretă a implicațiilor la nivel de politici a unei paradigme teoretice, iar experiența academică secundată de cea de guvernare a lui Allison și Zelikow își spune cuvântul. În legătură cu scopul comparației, acela de a determina cel mai complex model explicativ privind comportamentele guvernelor naționale american și sovietic și atitudinea actorilor internaționali în situații de risc mare, putem spune că acesta este atins și scuza „lipsei de exhaustivitate” pe care multe studii de relații internaționale și-o pun drept frontispiciu începe să devină neconsistentă. Ne putem astfel explica de ce anumite anumite studii, cum este cel de față, devin paradigmatiche în domeniul lor, nici o altă analiză a Crizei Rachetelor nemaiputând să ignore concluziile aduse de *Esența deciziei*.